

STEFÁN KARLSSON

MISSKILIN ORÐ OG MISRITUÐ Í GUÐMUNDAR SÖGUM

1. ÓLATR — ÓLÁTR

Í ÚTGÁFU Guðbrands Vigfússonar og Jóns Sigurðssonar á Guðmundar sögu biskups “hinni elstu” segir svo um Guðmund í æsku:¹

. . . ok tekr Íngemundr föðurbróðir hans við honum, at kenna honum ok fóstira hann, ok tekr hann þat fyrst í föðurbætr, at hann var barðr til bækr; hann var ólatr mjök, ok þótte þat þegar auðsætt, at honum munde í kyn kippa um athöfn hans ok ódélleika, því at hann villde ráða at sínum luta, ef hann mætte, við hvern er hann átte, en fire þat var fóstre hans harðr við hann ok ræð honum mjök.

Í þessari útgáfu Guðmundar sögu er hvorki stafsetning aðalhandrits (AM 399 4to) óbreytt né samræmd stafsetning forn, heldur er farið bil beggja, og meðal samræmdra atriða er notkun brodds sem lengdarmerkis.² Svo er því að sjá sem útgefendur hafi hugsað sér að Guðmundur sé hér sagður hafa verið ‘ólatur’.

Í orðabók Fritznern³ er lýsingarorðið ‘ólatur’ í tveim merkingum, “(1) rask, ivrig” og “(2) trodsig, stridig, egensindig, uvillig til at føie sig efter andre”. Tekin eru upp tvö dæmi um orðið í síðarnefndu merkingunni og vísað til þess þriðja.

Annað dæmið sem upp er tekið er úr þeim pósti Guðmundar sögu, sem birtur er hér að framan, hitt úr Martinus sögu byskups III:⁴

B. var maðr skapbráðr ok ólatr ok óhlýðinn Martino.

Þau sambönd sem umrætt lýsingarorð stendur í benda ótvírætt til þess að hér eigi ekki að lesa ‘ólatur’ heldur ‘ólátr’, og svo hefur a. m. k.

¹ *Biskupa sögur* I (Kmh. 1858), 416.

² Í AM 399 4to er broddur lítið notaður og ekki alltaf sem lengdarmerki. Ekki eru löng hljóð heldur greind frá stuttum með tvíritun.

³ *Ordbog over Det gamle norske Sprog*, 2. útg. (Kria 1883–96).

⁴ *Heilagra manna sögur*, útg. C. R. Unger, I (Kria 1877), 633. — Í útgáfunni stendur “olatr”, og svo stendur í handriti sögunnar, Perg. fol. nr. 2, f. 7va.

einn skrifari Guðmundar sögu á 17. öld skilið orðið, því að í AM 395 4to, f. 4v, stendur “Ölátr”.⁵

Þriðja dæmið, sem Fritzner vísaði til en birti ekki, er í Stjörnu-Odda draumi, en þar stendur í útgáfu Guðbrands Vigfússonar:⁶

frá henni er svá sagt, at hón (*misprentað* hán) var ólát⁷ í æsku sinni, ok var ávalt því ódælli sem hón var eldri.

Í þessu dæmi leikur enginn vafi á því að um er að ræða lýsingarorðið ‘ólátr’, en ‘úlátr’ er ekki að finna í orðabók Fritzners og heldur ekki nafnorðið ‘úlæti’, sem alkunnugt er í íslensku nútíðarmáli.

Guðbrandur Vigfússon hefur í orðabók sinni⁸ bæði lýsingarorðin, ‘úlátr’ og ‘ú-látr’. Hann þýðir síðarnefnda orðið “unmannered, disorderly” og vísar til sömu staða og Fritzner í Stjörnu-Odda draumi og Guðmundar sögu.⁹ Auk þess er í orðabók Guðbrands nafnorðið ‘úlæti’, “ill-manners, disorders, riot”, með tilvísun til Fornaldar sagna Norðrlanda.¹⁰

Augljóst má vera að í pósti þeim úr Guðmundar sögu, sem tilfærður var í upphafi þessarar greinar, (og fleiri textum sem nefndir hafa verið) sé lýsingarorðið ‘ólátr’ en ekki ‘ólátr’, og þar sem orðið er rétt tekið upp og skýrt í orðabók Guðbrands Vigfússonar, má segja að þarflaust sé að benda á það. Ástæður til þess að svo er þó gert eru þær, að í öllum útgáfum Guðmundar sögu og Sturlunga sögu með samræmdri stafsetn-

⁵ Sama texta er einnig að finna í Sturlunga sögu, en ekki hefur verið könnuð stafsetning Sturlunguhandrita á orðinu; í útgáfu Kr. Kålunds, *Sturlunga saga* (Kmh. 1906–11) I, 130, stendur “vlatr” án lesbrigða, og sá lesháttur er rétt tekinn upp úr aðalhandriti, AM 122 a fol.

⁶ *Nordiske Oldskrifter* XXVII (Kmh. 1860), 107.

⁷ “olæt” í handritinu sem eftir er prentað, AM 555 h 4to, f. 1v, sem er stafrétt uppskrift Árna Magnússonar eftir Vatnshyrnu frá lokum 14. aldar, sbr. Stefán Karlsson, ‘Um Vatnshyrnu’, *Opuscula* IV (Bibliotheca Arnarnæana XXX, Kmh. 1970), 282–83.

⁸ *An Icelandic-English Dictionary* (Oxford 1874).

⁹ Þriðja dæmið hjá Guðbrandi, “knáir menn ok úlátir”, er sagt vera úr Grettis sögu, en það reynist vera tekið úr Fóstbræðra sögu (útgáfu Konráðs Gíslasonar, *Nordiske Oldskrifter* XV (Kmh. 1852), 50), en bæði þar og a. m. k. í flestum útgáfum öðrum með samræmdri stafsetningu stendur ‘ólátir’, og stafréttar útgáfur sýna að aðalhandrit sögunnar hafa *a* í síðari hluta orðsins. Allt um það bendir framhald textans fremur til þess að hér sé lýsingarorðið ‘ólátr’ á ferðinni, eins og Guðbrandur taldi.

¹⁰ Að vísu er orðið ekki að finna á þeirri blaðsíðu sem til er vísað.

ingu er prentað 'ólatr',¹¹ í danskri þýðingu Kr. Kálunds¹² stendur "ivrig" og hvorugt orðanna 'úlátr' og 'úlæti' hefur fengið inni í viðbæti við orðabók Fritznars.¹³

2. PRESTUR ÓTTAST STEYTING

Í frásögn Guðmundar sögu bróður Arngríms af sendiför Ketils prests til Rómaborgar er lýst komu frakkakonungs í páfagarð með fríðu föruneyti, og þegar konungur og fylgdarmenn hans ganga fram hjá Katli presti á leið til fundar við páfa, segir svo í útgáfu Guðbrands Vigfússonar:¹

Prýði þeirra var sett með pell ok guðvef, eðr vildastu kyni ýmissa klæða, hvar af prædikast, at honum muni skamt til skeytings, ef hann snertr þeirra hóferan með fátæki sínu.

Hér er eina dæmið sem kunnugt er úr íslenskum textum um nafnorðið 'hóferan' (eða 'hoféran'), sem er tökuorð úr miðlagþýsku 'hóveren', "höfisch leben",² en tvö önnur orð í þessum texta vekja tortryggni, *prædikast* og *skeytings*.

Um sögnina 'prédika' í miðmynd eru engin dæmi í orðabókum þeirra Fritznars og Guðbrands Vigfússonar, en í orðabók Menningarsjóðs³ er orðasambandið *það prædikast af því* tilgreint sem fornt og úrelt mál á eftir tveim algengum merkingum sagnarinnar og þýtt "læra má það af því". Hingað munu sagnmyndin og þýðing hennar vera komnar úr skýringum við lestrarbók sem frásögnin af ferð Ketils prests er tekin upp í.⁴

¹¹ Þetta á auk heldur við um útgáfu Guðbrands Vigfússonar, *Sturlunga saga* (Oxford 1878) I, 93.

¹² *Sturlunga saga* (Kmh. 1904) I, 124.

¹³ *Ordbog over Det gamle norske Sprog, Rettelser og tillegg ved Finn Hødnæbø*, IV (Bergen 1972).

¹ *Biskupa sögur* II (Kmh. 1878), 123.

² Jan de Vries, *Altnordisches etymologisches Wörterbuch* (Leiden 1962). — Í handritinu sem sagan er prentuð eftir, Perg. fol. nr. 5, stendur *hoféran*, og þar sem skrifari virðist nota brodd yfir sérhljóða (aðra en *i*) sem lengdarmerki, ef hann notar brodd á annað borð, verður að telja 'hoféran' líklegri mynd orðsins en 'hóferan'.

³ *Íslensk orðabók*, ritstj. Árni Böðvarsson (Rv. 1963).

⁴ *Sýnisbók íslenskra bókmennta til miðrar átjándu aldar*, útg. Sigurður Nordal, Guðrún P. Helgadóttir og Jón Jóhannesson (Rv. 1953). — Guðrún P. Helgadóttir

‘Skeytingr’ er í orðabók Guðbrands Vigfússonar talið vera það sama og ‘skæting’, “taunts”, og um dæmi er aðeins vísað til framangreinds staðar í Guðmundar sögu. Á eftir dæmum um kvenkynsorðið ‘skæting’ (‘skœting’), sem tekið er fram að sé ‘skætingr’ í nútímamáli, er karlkynsorðið ‘skætingr’ tilgreint sem sérstakt uppflettiorð sömu merkingar og ‘skæting’, en það orð var þýtt “a skit, scoff, taunt”. Undir ‘skætingr’ er aðeins tilfært eitt dæmi um notkun orðsins, en það er dæmið um ‘skeytingr’ úr Guðmundar sögu. Engin skýring er gefin á rithættinum ey fyrir ‘œ’ (eða ‘æ’).

Í orðabók Fritznars er ‘skeytingr’ einnig talið það sama sem ‘skœting’, en þó með fyrirvara. Síðarnefnda orðið er þýtt “Skose, Chikane” og auk dæma um ‘skœting’ eru tilgreind tvö dæmi um ‘skeytingr’. Annað þeirra er dæmið úr Guðmundar sögu, en hitt er úr lesbrigðum við texta Fóstbræðra sögu í Grönlands historiske Mindesmærker II (Kmh. 1838), 320:

hón svarar honum af skeytingi, ok kveðst sjalfráð ferða sína.⁵

Við þennan texta er þrennt að athuga: 1) Öll önnur handrit Fóstbræðra sögu, sem notuð eru í þessari útgáfu og útgáfu Björns K. Þórólfssonar hafa annað orðalag (*hon svarar honum (þann veg) sem henni var í skapi til*).⁶ 2) Handritið sem leshátturinn er tekinn eftir, AM 565 a 4to, hefur ekki textagildi, og sagan er þar “frit behandlet”.⁷ 3) í AM 565 a 4to, f. 15v, stendur í rauninni *skiætinge*, þannig að orðið er skakkt prentað í heimild Fritznars.

Í orðabók Sigfúsar Blöndal⁸ er uppflettiorðið ‘skeytingur’ með þýðingunni “Skubben, Støden til Side”. Engin dæmi eru tilfærð um notkun orðsins, og þar sem Orðabók Háskóla Íslands (OHÍ) hefur heldur ekki dæmi um notkun þess í seðlasafni sínu, liggur næst að ætla að Sigfús hafi orðið einvörðungu úr forn máli, þ. e. a. s. Guðmundar sögu, en hafi hafnað tengslum þess við orðið ‘skæting(ur)’ og þeirri merkingu sem því hafði verið gefin í forn málsorðabókum.

og Jón Jóhannesson, *Skýringar . . . við Sýnisbók íslenzkra bókmennta . . .* (Rv. 1954), 130 (“*prédikast: má læra*”).

⁵ Textinn er hér tekinn upp með stafsetningu Fritznars; í útgáfunni, sem einnig er með samræmdri stafsetningu, stendur af *skeytingi* og er þýtt “noget studs”.

⁶ *Fóstbræðra saga* (Kmh. 1925–27), 149; stafsetning samræmd hér.

⁷ Björn K. Þórólfsson, op. cit., xxviii.

⁸ *Íslandsk-dansk Ordbog* (Rv. 1920–24).

Skilningi Sigfúsar Blöndal er fylgt í Skýringum við Sýnisbók;⁹ *honum muni skammt til skeytings* er þar þýtt “hann eigi brátt von á hrindingum”, og í orðabók Menningarsjóðs er ‘skeytingur’ þýtt “hrinding” og tekið upp dæmið úr Guðmundar sögu með þýðingu Skýringa og merkt sem fornt og úrelt mál.

Lítum nú til handrita. Guðmundar saga bróður Arngríms er prentuð í Biskupa sögum eftir handritinu Perg. fol. nr. 5 í Stokkhólmi¹⁰ frá þriðja fjórðungi 14. aldar, en það er eina skinnbókin sem hefur þessa gerð sögunnar að geyma í heilu líki. Lesbrigði úr öðrum handritum eru ekki tilgreind nema endrum og eins og alls ekki við þann textabút sem hér er til umræðu. Önnur handrit sem textagildi hafa og ekki eru skert um þetta skeið sögunnar eru AM 396 4to frá svipuðum tíma og Stokkhólms-handritið, AM 397 4to sem er stafrétt uppskrift gerð fyrir Árna Magnússon eftir glataðri skinnbók frá öndverðri 15. öld, AM 398 4to sem er systurhandrit 397 skrifað á 17. öld og AM 394 4to frá 1592, sem að stofni til er uppskrift “elstu sögu”, en hefur innskot úr Guðmundar sögu Arngríms, þ. á m. frásögnina af sendiför Ketils prests. Handritin skipa sér í flokka á þann veg að 396 fylgir 5, en 394 er af sama meiði og móðurrit handritanna 397 og 398, og þessir tveir handritaflokkar eru sjálfstæðir hvor gagnvart öðrum.¹¹ Sameiginlegir les hættir handrita af báðum flokkunum eiga því að vera eins upprunalegir í textanum og rakið verður, þ. e. a. s. úr sameiginlegu erkiriti (archetypos) flokkanna beggja, en sérleshættir einstakra handrita hafa ekki textagildi.

Þær tvær setningar sem hér skipta máli eru upphaflega skrifaðar svo í Perg. fol. nr. 5, f. 32ra:

hvar af predicaz at honum muni skamt til skeytings,
en undir *k* í *skeytings* virðist vera settur depill og *t* skrifað uppi yfir.
Skrifari mun því sjálfur hafa leiðrétt orðið í *steyttings*.

⁹ Sbr. 4. nmgr. hér að framan.

¹⁰ Eftir þessari frumútgáfu í Biskupa sögum Bókmenntafélagsins er sagan prentuð í útgáfu Guðna Jónssonar, *Byskupa sögur* III (Rv. 1948), og stakir kaflar úr henni í áður nefndri *Sýnisbók* og víðar.

¹¹ *Byskupa sögur*, útg. Jón Helgason (Corpus Codicum Islandicorum Medii Aevi XIX, Kmh. 1950), 17–18. — Stefán Karlsson, “Um handrit að Guðmundar sögu bróður Arngríms”, *Opuscula* I (Bibliotheca Arnarnagana XX, Kmh. 1960), 179–89. — *Sagas of Icelandic Bishops*, útg. Stefán Karlsson (Early Icelandic Manuscripts in Facsimile VII, Kmh. 1967), 14, 33 og 36–38.

Í hinum handritunum eru setningarnar þannig (með stafsetningu AM 396 4to, f. 33v):

huar af prestr ottaz at honum muni (mvndi 397, 394) skamt til steytings (steystsins 394).

Augljóst virðist því að texti 396 sé upphaflegasti texti þessara setninga.

Misritanirnar í 5 eru auðskýranlegar: *pre-* er venjulega bundið *p̄*, en *prestr* er oft bundið á sama hátt, og svo hefur verið gert í forriti 5. Í því hefur einnig verið torvelt að greina á milli *c* og *t*, eins og algengt er. Því hefur *p̄ óttaz* verið lesið *predicaz* (ó lesið *d* og *tt* lesið *ic*), og *steyt-ings* hefur verið lesið *sceytings*, skrifað *skeytings* og loks leiðrétt í *steytings*.

Fornmálsorðabækur hafa ekki nafnorðið 'steytingr', en í orðabók Blöndals og orðabók Menningarsjóðs er 'steytinur', "koldt, blæsende Vejr",¹² og auk þess í viðbæti við Blöndalsorðabók í merkingunni "hovmodig, storsnudet optræden",¹³ en um þá merkingu hefur OHÍ aðeins dæmi úr talmáli.¹⁴ Þessi merking er ekki mjög fjarlæg þeirri merkingu sem Guðbrandur og Fritzner gáfu draugorðinu 'skeytingur', en ekki eru heimildir um að 'steytinur' hafi verið notað í þessari merkingu fyrr en á 20. öld.¹⁵

Rétt er því að huga að fleiri skýringarkostum og líta á merkingar sagnarinnar 'steyta' og nafnorðanna 'steytr' (sem skrifari 394 notaði í ákveðinni mynd í staðinn fyrir 'steytinur') og 'steytin', einkum í fornu máli.

¹² Svipaðrar merkingar er nafnorðið 'steyta'.

¹³ *Islandsk-dansk ordbog, supplement*, ritstj. Halldór Halldórsson og Jakob Benediktsson (Rv. 1963).

¹⁴ Úr talmáli hefur OHÍ einnig stök dæmi um nafnorðið 'steyta', "rellusuð í barni", sögnina 'steystast', "rífast" (um börn), og lýsingarorðið 'steytulegur', "skapillur, geðvondur".

¹⁵ 'Steytingur' er notað í orðasamböndum eins og 's. er í e-m' (*Hvaða steytinur er í þér?*) og 'vera með s.' (*Hann er með bölvandan steytin*). — Trúlegt virðist að þessi notkun orðsins sé af tveim rótum runnin: Annars vegar er 'steytinur' í merkingunni "kalsavindur" að líkindum eldra í málinu og algengara, og 'loft' og 'vindur' eru notuð í óeiginlegu merkingunni "mont", en hins vegar er sögnin 'steyta' í merkingunni "troða (út)" notuð í orðasamböndum eins og 'steyta kálfa', 'steyta görn' og 'steyta sig', "gera sig breiðan, rífa kjaft". (Sbr. einnig 'steystast', sem nefnt var í 14. nmgr.)

Algengasta merking sagnarinnar 'steyta' samkvæmt forn málsorðabókum er "hrinda, fleygja", en auk þess hefur Fritzner dæmi um aðra merkingu, "kremja, brjóta". 'Stepta' er að sjálfsögðu sama orð og t. d. 'støde' á dönsku, sem hefur báðar þessar merkingar og margar fleiri skyldar.

Nafnorðið 'steyptr' er þýtt á ofurlítið mismunandi hátt hjá Fritzner og Guðbrandi. Fritzner segir "Stød, Anfald som Fartøi paa Søen modtager af Bølgerne eller Søgangen eller andet desl.",¹⁶ en Guðbrandur "a capsze".

Ljóst er af fyrsta dæminu hjá Fritzner, sem er úr Tómas sögu yngstu, að þar er merking nafnorðsins tengd fyrri merkingu sagnarinnar 'stepta':

þegar sem piltrinn hafði tekit eitt kaf af þeim fyrsta stept, er honum varpaði, skaut honum hátt upp ór sjónum.

Hin tvö dæmin hjá Fritzner eru þau sömu og dæmi Guðbrands, og er rétt að athuga þau nánar, ekki síst af því að þessir tveir orðabókahöfundar hafa þýtt 'steyptr' í þeim á mismunandi vegu. Bæði dæmin eru úr Guðmundar sögu Arngríms, en aðalheimild þeirrar sögu er óprentuð gerð Guðmundar sögu (GC), sem varðveitt er skert í tveim uppskriftum frá 17. öld, Papp. 4to nr. 4 í Stokkhólmi og AM 395 4to.¹⁷ Hér skulu

¹⁶ Í fjórða bindi orðabókar Fritzners (*Rettelser og tillegg*) er bætt við annari merkingu orðsins 'steyptr', "opprør, oppstand", og er sú merking og dæmið sem um hana er tekið hvortveggja fengið úr *Supplement til islandske Ordbøger* eftir Jón Þorkelsson (II), Rv. 1876). Dæmið er úr fyrirsögn í Tómas sögu erkbiskups hinni yngstu, *Er þeir byria vpp stept moti sancte Thomasi*, en úr þessu mun ekki eiga að lesa 'byrja upp stept', þó að slíkt sé hugsanlegt, heldur 'byrja uppstept'. Nafnorðið 'uppsteyptr' er að vísu ekki til í forn málsorðabókum, og enda þótt það sé algengt í nútímamáli (stundum skrifað *uppsteitur*), mun það ekki hafa komist á orðabækur fyrr en í viðbæti við Blöndalsorðabók og í orðabók Menningarsjóðs 1963. Orðið er þó gamalt í málinu, því að í seðlasafni OHÍ eru dæmi um það úr fornbréfum frá 1551 og úr Guðbrandsbiblíu 1584. — Í orðabók Blöndals og orðabók Menningarsjóðs er 'steyptr' tekið upp sem fornt mál og úrelt í þeirri merkingu sem Jón Þorkelsson gaf orðinu, en orðasafn hans er trúlega eina heimild orðabókahöfunda um 'steyptr' í þessari merkingu. Hana er reyndar að finna í einu dæmi hjá OHÍ úr vísu eftir austfirskan hagyrðing (*Aldrei gleymist Austurland . . .* (Ak. 1949), 164):

Gemlingarnir gera stept,
ganga ei inn, því miður.

Hér kynni þó að vera skáldaleyfi að hafa *stept* fyrir *uppstept*.

¹⁷ Um samband gerðanna sjá *Sagas of Icelandic Bishops*, 36–38.

því teknir upp póstar Fritznars úr Guðmundar sögu Arngríms (GD) ásamt samsvarandi texta úr GC (með samræmdri stafsetningu):

GC

(*Papp. 4to nr. 4, f. 34r*)

Þeir líta renna at skipinu svá stóra báru at hvergi sá fyrir enda . . . Öllum sýndiz ráðinn dauði, ef hon kæmi á flatt skipit.

(*Papp. 4to nr. 4, f. 66v*)

sáz uppi fljóta mikit sjóskrímsl í orms líki, liggjandi saman fyrir vágunum í .xii. lykkjum, ok ef menn sigldu þann tíma at váginum er þessi meinvættir lá uppi at óvöru, týnduz skip, en menn fyrirfóruz.

GD

(*Biskupa sögur II, 50*)

hafbylgja gékk (+ svá 397, 398) geisandi sem fjall væri —, hón horfði á þvert skipit ok ógnaði hræðiligan steyt.

(*Biskupa sögur II, 129*)

einn ormr með 12 lykkjum flotnaði upp ór sjánum ok lá optsinnis um þveran váginn, en leyndist stundum í kafi ok kom þá upp er verst gegndi mönnum ok skipum, . . .; fékk því margr hér fyrir óhagligan steyt.

Enda þótt hugsanlegt sé að bróðir Arngrímur hafi dregið úr frásögn heimildar sinnar, þannig að merking orðsins 'steytr' sé hér "skellur" eða því um líkt í samræmi við þýðingu Fritznars og fyrri merkingu sagnarinnar 'steyta', virðist skilningur Guðbrands, að skipi hvolfi, sennilegri, en allra trúlegast að 'steytr' merki hér "(skip)brot" og tengist þannig síðari merkingu sagnarinnar.

Eina samsetta orðið sem hefur 'steytr' að síðari lið og nefnt er í fjórða bindi orðabókar Fritznars er 'dauðasteytr', en eina dæmið um það sem til er vísað er enn úr Guðmundar sögu Arngríms.¹⁸ Þar segir frá pilti sem staddur er á skeri og

ræðr til ok stökkur yfir, tekst þat eigi betr en svá, at hann missir skersins, ok hleypr niðr í bládjúp, svá at honum skýtr á öngvan veg upp,

en í frásögn af því að menn leita hans segir:

Sem þeir fram koma á næsta sker, þar <er> piltrinn hafði dauðasteyt

¹⁸ *Biskupa sögur II* (Kmh. 1878), 181–82.

fengit, sjá [þeir] brátt hvar líkaminn liggir í kafi, ok þó upp flotnaðr af mesta djúpinu.

Fritzner þýðir 'dauðasteytr' "dræbende Stød eller Fald", og Guðbrandur vísar til samsetninganna 'dauðaslag' og 'dauðaskellr' og þýðir "death-blow". Ugglaut er rétt að '-steytr' merkir hér "skellur" í samræmi við fyrri merkingu sagnarinnar 'steyta'.

Kvenkynsorðið 'steyting' er ekki að finna eitt sér í forn málsorðabókum, en hjá Fritzner er samsetta orðið 'kafsteyting', "Handlingen at styrte en ned i Vandet, hvor der er dybt, og han er udsat for at synke tilbunds", og hjá Guðbrandi 'ásteyting', "a stumbling", sem hann hefur þó ekki dæmi um úr forn máli. Í fyrri orðinu tengist '-steyting' fyrri aðalmerkingu sagnarinnar 'steyta', og 'ásteyting' á sér samsvörun í orðasambandinu 'steyta á e-u', "rekast á e-ð", en um það samband hafa orðabækur ekki dæmi úr forn máli. Jón Þorkelsson¹⁹ hefur dæmi frá 19. öld um 'steyting' í merkingunni "Støden, Stødning", og OHÍ hefur dæmi um það sama frá 18. öld, en öll eru þessi dæmi úr þýðingum. Undir 'steyting' í þessari merkingu hefur Sigfús Blöndal dæmið *steyting skips á skeri*, en auk þess nefnir hann orðasamböndin 'steyting byssu', "Laden af et Gevær; Fælden Bajonet", og 'steyting hnefa', "Knyttten af Næven, Truen med den knyttede Næve".²⁰ Loks er þess að geta um kvenkynsorðið 'steyting' að OHÍ hefur eitt dæmi um fleirtölu myndina *steytingar* í kvæði eftir Stephan G. Stephansson í sömu merkingu og 'steytingur' eða 'steyta' um kaldan vind.

Eftir þessa könnun skyldra orða skal reynt að komast að merkingu karlkynsorðsins 'steytingr' í póstinum úr Guðmundar sögu, sem tilgreindur var í upphafi þessarar greinar eftir Biskupa sögum og leiðréttur eftir handritum. Tvöfaldar merkingar sagnarinnar 'steyta' og nafnorðsins 'steytr' þegar í fornu máli valda því að torvelt væri, ef ekki væri annar texti til samanburðar, að skera úr um það með vissu hvort

¹⁹ *Supplement til islandske Ordbøger* III.2 (Rv. 1894–97).

²⁰ Þessi notkun nafnorðsins 'steyting' mun aldrei hafa verið algeng, enda hefur orðið ekki fengið inni í orðabók Menningarsjóðs. Orðasambandið 'steyta byssu', "hlaða byssu", hefur verið nokkuð algengt (fyrir daga skothylkja?), og 'steyta hnefa' er algengt enn. Frummerkingin í 'steyta' í báðum tilvikum er trúlega "troða í/út", og tengist síðarnefnda orðasambandið þannig samböndunum 'steyta kálfa' o. fl., sem nefnd vóru í 15. nmgr.

sá 'steytingr' sem prestur óttaðist hafi verið hrinding, en þá merkingu taldi Sigfús Blöndal draugorðið 'skeytingr' hafa á þessum stað, ellegar hvort fremur eigi að tengja merkingu orðsins við síðari merkingu 'steyta' og 'steytr', þ. e. a. s. að prestur hafi óttast að hann yrði lúbarinn, jafnvel brotið í honum hvert bein. En hér má aftur bera saman við heimild Arngríms, Guðmundar sögu C (Papp. 4to nr. 4, f. 63r; stafsetning samræmd hér):

Þann tíma sem hann sér ganga fram at herberginu kóngsins hirð
prýdda guðvef ok hinum dýrustum klæðum með svá mikilli heims-
ins dýrð at varla mátti orðum skýra, ofbýðr prestinum, sem hann
sjálfr váttaði, at samlagaz þeira flokki, hugsandi sinn skjótan bana,
ef hann snyrti þeira dýru klæði með sínum sauruga búnaði.

Hér býst prestur við bana sínum, og væntanlega merkir því 'steytingr' hjá Arngrími "hrottaleg barsmið". Prestur óttast að hann verði steyttur eins og baun í mortéli²¹ eða laminn í klessu, eins og nú er sagt á hvunn-dagsmáli.

²¹ Sbr. Orðskviði Salómons, 27.22: Þótt þú í sundur steytir fávísan mann með mylnara í mortéli, svo sem ertur, mun þó ei frá honum hverfa hans heimska. (*Gissur Einarssons islandske oversættelse af Ecclesiasticus og Prouerbia Salomonis*, útg. Chr. Westergård-Nielsen (Bibliotheca Arnarnagnæana XV, Kmh. 1955), 303. Hér er stafsetning samræmd.) Tilvísun fengin til þessa texta í Guðbrandsbiblíu í seðlasafni OHÍ.

SUMMARY

1. The two different adjectives 'ólatr', "willing", and 'ólátr', "disorderly" (cf. the noun 'ólæti' in Modern Icelandic), have been mixed up with each other in Fritzner's dictionary. In the 'Priest saga' of bishop Guðmundr Arason the young Guðmundr is said to have been 'ólátr' — not 'ólatr' as the word is spelled in all editions of Guðmundar saga and Sturlunga saga.

2. In the edition of the Guðmundar saga by brother Arngrímr in *Biskupa sögur II* (Cph. 1878), p. 123, and in all later editions, we find the clause "hvar af prædikast, at honum muni skamt til skeytings", which has been interpreted by assuming a singular use of the verb 'prédika' and by explaining the noun 'skeytingr' from the context; this latter word is otherwise only found as a printing error in Grönlands historiske Mindesmærker. After collating the extant manuscripts of the saga one can assert, that the text of the edition is a corrupt rendering of the clause 'hvar af prestr óttaz at honum muni skammt til steytings'. The noun

'steytingr' is not found elsewhere in Old Icelandic texts, and the different meanings of the word in Modern Icelandic are all out of the question in the above context. However, from an examination of the meanings of related words and from a comparison with the source of the account in question (which is an unpublished version of *Guðmundar saga*) one can conclude, that the most plausible meaning of 'steytingr' at this place is "crushing to pieces" and that the priest feared that he would be smashed forthwith.